

Liepājas Universitātē par globāli konkurētspējīgu augstāko izglītību Latvijas attīstības centros

Profesors Ivars Kalviņš, Latvijas Organiskās sintēzes institūta direktors, Liepājas Universitātes Padomnieku konventa priekšsēdētājs.

Latvijas reģionu attīstība lielā mērā ir atkarīga no tā, vai to izaugsmei tiek nodrošināts augstākās izglītības, zinātnes un inovācijas atbalsts. Tas nozīmē to, ka ir absolūti nepieciešams, lai katrā no republikas nozīmes pilsētās būtu spēcīga augstākās izglītības iestāde, kas gatavotu speciālistus un veiktu pētniecības darbu, kā arī nodarbotos ar inovāciju un tehnoloģiju pārneši reģionā.

Latvijas Organiskās sintēzes institūtā uzkrātā pieredze uz produktu un tehnoloģiju izstrādi vērsta pētniecībā, inovācijā un sadarbībā ar industriju bija viens no galvenajiem stimuliem, lai atsauktos Liepājas Universitātes uzaicinājumu iesaistīties tās Padomnieku konventa darbībā. Pirmajā Konventa sēdē Liepājas Universitātes rektora profesora J.Rimšāna kunga sniegtā analīze par augstskolas veikumu un turpmākajām iecerēm un iniciatīvām, kā arī iepazīšanās ar Liepājas Universitātes vadības sagatavoto memorandu, kuru ir paredzēts nosūtīt Izglītības un zinātnes ministrijai un Augstākās izglītības padomei, rosināja mani izklāstīt arī savu redzējumu par reģionālās centru attīstības problēmām.

Liepājas Universitātei, tāpat kā citām reģionālajām universitātēm un augstskolām, šobrīd ir jāmeklē sava konkrētā niša Latvijas visas augstākās izglītības sistēmas kontekstā, jo demogrāfiskā *bedre* strauji tuvojas, studentu skaits samazinās un nākotnē samazināsies vēl vairāk. Ir jādomā, kā piesaistīt studentus no ārvalstīm, lai savas specializācijas virzienos saglabātu studējošo kritisko masu. Pēdējā laikā augstskolu autoritāti un rīcības spēju diemžēl ir negatīvi ietekmējušas hroniski ieilgušās reformas, kas ir ievērojami iedragājušas ne tikai Latvijas augstākās izglītības sistēmu, bet arī vidējo izglītību, un tas, savukārt, atstāj negatīvu ietekmi uz jauniešu spēju un vēlmi iegūt augstāko izglītību.

Aktuāls ir arī specializācijas jautājums, kuru ir jārisina jau vidējās izglītības sistēmā. Latvijā galvenokārt ir vērojams tā saucamais strukturālais bezdarbs, kad dažās nozarēs speciālistu ir par daudz, bet citās to pietrūkst. Un šī problēma lielā mērā ir saistīta ar tiem mācību priekšmetiem, kurus izvēlās mācīties vidusskolnieki. Ilustrācijai piemērs – 2012. gadā tikai 4,6% no visiem vidusskolas absolventiem kārtoja eksāmenu ķīmijā. Tas nozīmē, ka tikai 4,6% absolventu ir spējīgi mācīties tajās tautsaimniecībai nepieciešamajās specialitātēs, kurās ir vajadzīgas obligātas zināšanas ķīmijā. Gan inženierzinātnes, gan dabas zinātnes ir cieši saistītas ar ražošanu. Ja šāda nepieņemama situācija saglabāsies ilgtermiņā, tad kvalificēta darbaspēka sagatavošana tautas saimniecībai

un, pirmām kārtām, augstas pievienotās vērtības industrijai nebūs pa spēkam vairumam Latvijas augstskolu, kā rezultātā tās vienkārši beigs pastāvēt.

Manuprāt, problēmu, kuru rada vidējās izglītības un augstākās izglītības asimetrija – vairākums jauno cilvēku studē sociālās un humanitārās zinātnes – varētu zināmā mērā novērst, piesaistot tos Eiropas Savienības līdzekļus, kas ir paredzēti jauniešu bezdarba samazināšanai. Augstskolās būtu jāveido tā saucamie „nulles” kursi mūžizglītības programmu vai jauniešu bezdarba mazināšanas programmu ietvaros, kurā izglītotu nākošos studentus vidusskolas kursa apmērā ķīmijā, fizikā, bioloģijā vai kādā citā mācību priekšmetā, kuru līdz šim dažādu iemeslu dēļ vidusskolēni nav apguvuši, un tāpēc nespēj uzsākt studijas augstskolā tajās specialitātēs, pēc kurām ir augsts pieprasījums.

Otra apmācības programma varētu būtu domāta tiem, kuri ir jau apguvuši 1. līmeņa augstāko izglītību un ir secinājuši, ka iegūtā specialitāte darba tirgū nav pieprasīta. Šādu jauniešu pārspecializācijas nolūkā augstskola varētu radīt starpkursu, kurā arī tiktu mācīta ķīmija, fizika, matemātika un bioloģija, lai pēc bakalaura studijām absolventi varētu mainīt savu specializāciju un studēt tajās nozarēs, kurās Latvijā ir pieprasījums pēc atbilstošiem speciālistiem.

Liepājas Universitātei, tāpat kā citām reģionālajām augstskolām, būtu jācenšas kļūt noderīgākai sava reģiona pašvaldībām un uzņēmējiem. Tas nozīmē, ka ir jāveido tāda augstskolas infrastruktūra, ar kuras palīdzību studentiem varētu sniegt praktiskās darba iemaņas.

Šajā sakarā pozitīvā ziņa ir tā, ka pašreiz kopā ar Igaunijas un Lietuvas kolēģiem mēs strādājam pie liela projekta sagatavošanas, kura īstenošana sāksies 2014. gadā un turpināsies līdz 2020. gadam. Tā nosaukums ir ***Baltijas Inovatīvo pētījumu un tehnoloģiju infrastruktūras (BIRTI) platforma***. Šis projekts paredz izveidot nepieciešamo materiāli tehnisko bāzi inovācijai un pielietojamai pētniecībai publiskā sektora zinātniskajās institūcijās, kā arī stiprināt inovācijas iespējas privātajos uzņēmumos. Tādējādi studentiem tiktu nodrošināta iespēja jau studiju laikā apgūt modernākās tehnoloģijas un praktiskā darba iemaņas kā pētniecībā un inovācijā, tā arī ražošanā augsto tehnoloģiju uzņēmumos.

Ir jāņem vērā tas, ka lielās ekonomikas var atļauties veidot paralēlas pētniecības un inovāciju infrastruktūras uzņēmējiem un augstskolām, jo tajās ir daudz lielu uzņēmumu, kas spēj uzturēt paši savus pētniecības un produktu izstrādes centrus. Diemžēl Latvijai šāds modelis neder, jo pie mums privātajā sektorā ir pavisam maz lielo uzņēmumu. Tāpēc uzņēmumos šobrīd strādā mazāk nekā 10% no visiem zinātņu doktoriem, un tas ir krietni par maz, lai pilnvērtīgi uzturētu inovācijām nepieciešamo līmeni. Lai iedrošinātu darba devējus iesaistīties speciālistu sagatavošanā publiskajā sektorā, būtu svarīgi būtu iniciēt nodokļa atlaides tiem uzņēmējiem, kas tieši piedalās studentu apmācībā vai investē tās infrastruktūras objektos.

It īpaši tas attiecas uz augstāko izglītības iestāžu inovācijām piemēroto infrastruktūru, ja to veido ar ES fondu atbalstu. Lai nodrošinātu nepieciešamo līdzfinansējumu šādiem projektiem, Latvijai būtu lietderīgi

piemērot Lietuvas modeli, kas paredz, ka uzņēmēji, kuri iegulda naudu publiskā sektora inovācijām nepieciešamās infrastruktūras attīstībā, saņem nodokļu atlaides – turklāt ļoti ievērojamas. Šādā gadījumā uzņēmējs ir ieinteresēts meklēt augstākās izglītības iestādēs profesūru un speciālistus, kuri spētu veidot un ekspluatēt arī uzņēmējam nepieciešamo inovāciju infrastruktūru. Šīs infrastruktūras obligātas, bet šodien Latvijā iztrūkstošas, komponentes ir atvērta tipa - t.i.- visiem par pašizmaksu pieejami konstruktoru biroji, eksperimentālās mehāniskās darbnīcas, testēšanas un analīžu laboratorijas, kā arī pilotražošanas uzņēmumi, kuros notiek zinātniskā ražošana. Izveidot bāzi inovācijām un tehnoloģiju pārnesei Latvijā tad arī ir viena no BIRTI projekta pamatiniciatīvām. Manuprāt, arī Liepājas Universitātei būtu rūpīgi jāmeklē tās nišas, kurās BIRTI projekta kopējās platformas ietvaros tā varētu būt viens no līderiem Baltijā, saistot tās ar Liepājas un visa reģiona attīstības nodrošināšanas vajadzībām.

Šobrīd sabiedriskajā organizācijā, kura sagatavo BIRTI projektu no Latvijas puses, ir iesaistījušās vadošās augstskolas un inovatīvie uzņēmumi, kuri vēlas veidot atvērta tipa infrastruktūru, kura kalpotu inovatīvu pētījumu veikšanai un tehnoloģiju pārnesei. Arī Liepājas universitātes nākotnes perspektīva ir atkarīga no tās iespējām piedāvāt jauniešiem studiju un praktiskās apmācības programmas tajās specialitātēs, kuras ir un būs nepieciešamas tautas saimniecības attīstībai reģionā. Un tādas, galvenokārt, ir dabas un inženierzinātnes, kas nodrošina zināšanās balstīto ekonomiku attīstību.

Tāpēc jo īpaši uzteicama ir Liepājas Universitātes iniciatīva šī gada 5. aprīlī Liepājā rīkot starptautisku zinātniski praktisku konferenci „**Kā nodrošināt globāli konkurētspējīgu augstāko izglītību Latvijas attīstības centros?**”, kurā gan plenārsēdē, gan vairākās darba grupās tiks apspriesti ar augstākās izglītības tālāko attīstību saistītie galvenie jautājumi, kā arī Zinātnes un pētniecības perspektīvas Latvijas attīstības centru augstskolās. Cerams, ka Latvijas augstāko amatpersonu, nozaru ministriju, dažādu valstisko un nevalstisko institūciju pārstāvju, uzņēmēju, izglītības un ekonomikas ekspertu konferencē izteiktie secinājumi un priekšlikumi Liepājas Universitātei pavērs plašākas iespējas precīzāk noteikt savu vietu un pienesumu kopējā augstākās izglītības sistēmā, kuru, kā zināms, sagaida radikālas pārmaiņas, un kuru rezultātā konkurētspēja būs viens no svarīgākajiem faktoriem, lai augstskolas reģionos ne tikai pastāvētu, bet arī augtu un attīstītos. Bet visbeidzot tomēr es vēlētos atturēt no pārlieta optimisma par reģionalizāciju kā glābšanas riņķi visām augstākās izglītības problēmām, jo valsts varas ešelonos virmo „ģeniāla” ideja arī augstāko izglītību nodot vietējo pašvaldību aprūpē, lai tās tad uzņemas arī šīs jomas pārvaldību un finansēšanu. Ja tā notiks, tas izraisīs būtisku augstākās izglītības konkurētspējas samazināšanos ekonomiski vājākajās pašvaldībās, bet tas nu gan noteikti nebūtu pieļaujams!

Profesora Ivara Kalviņa viedokli publicēšanai sagatavoja Andra Mangale